

## **KISWAHILI KATIKA MATAMASHA YA MAIGIZO YA SHULE NA VYUO NCHINI KENYA**

### **Mosol Kandagor na Toboso Mahero**

#### **Ikisiri**

*Matamasha ya shule na vyuo nchini Kenya huandaliwa kila mwaka kati ya Januari na Aprili. Matamasha haya hushirikisha kila shule na vyuo vya serikali pamoja na vya binafsi. Matamasha haya yalianzishwa mwaka wa 1959. Huu ulikuwa wakati wa ukoloni na kwa sababu hii, maigizo yalitawaliwa na sifa za matamasha na maigizo ya Uingereza yaliyoshirikisha taasisi za elimu ya juu. Matamasha ya mwanzo mwanzo nchini Kenya yalishirikisha taasisi za Wazungu na Wahindi pekee. Baada ya uhuru, matamasha haya yalianza kushirikisha shule na taasisi za Kiafrika. Ingawaje lugha za Kiafrika zimekubaliwa kushirikishwa katika tungo za kuwasilishwa katika matamasha haya, mawasilisho mengi huwa katika lugha ya Kiingereza. Hali hii imewacha Kiswahili na lugha nyingine za Kiafrika zikikosa kushirikishwa kikamilifu. Makala basi inajadili nafasi ya Kiswahili katika ujenzi wa taifa kupitia kwa matamasha haya.*

#### **Utangulizi**

Katika taifa la Kenya, matamasha ya maigizo ya shule na vyuo huandaliwa kila mwaka kati ya Januari na Aprili. Matamasha haya hushirikisha pia taasisi za elimu za serikali na za binafsi kutoka kaunti zote za Kenya. Kwa mujibu wa UNESCO (2015), matamasha haya yanayofadhiliwa na serikali ya Kenya huandaliwa kila mwaka na yalianzishwa ili kuendeleza utamaduni wa Kenya. Utamaduni wa jamii ni sehemu muhimu ya maisha yao. Kwa sababu hii, utamaduni wa Wakenya sharti uwe sehemu ya elimu yao ili kuakisi maisha yao na kuendeleza malengo muhimu ya elimu (KIE, 2009). Mojawapo wa sababu kuu za kuanzishwa kwa matamasha haya ilikuwa kuendeleza vipawa vya vijana vya uigizaji na uimbaji (KNDF, 2006; KIE, keshatajwa). Hii ilitokana na ufahamu kwamba elimu ya darasani imelenga si kuwapa vijana maarifa ya kitaaluma tu bali pia yale ya kitalanta.

Ushiriki katika matamasha ya shule na vyuo nchini Kenya huanzia katika kiwango cha zoni na kuendelea hadi kiwango cha kitaifa. Kiwango cha zoni na kile cha kaunti ni vya mchujo na washindi hujinyakulia nafasi ya kuwakilisha maeneo yao katika matamasha ya kitaifa.

Matamasha haya yamekuwapo kwa miaka sitini na nne sasa baada ya kuanzishwa katika mwaka wa 1959. Kwa kuwa matamasha haya yaliasisiwa wakati wa ukoloni, maigizo yalisheheni sifa za matamasha na maigizo kwa kujikita kwenye tamaduni za Ulaya, hasa Uingereza. Matamasha ya mwanzo mwanzo yalishirikisha taasisi ambazo wanafunzi wengi walikuwa wa asili ya Kizungu na Kihindi. Baada ya uhuru, matamasha haya yalipanuka, na kwa jinsi hiyo wanafunzi waliosomea shule na taasisi za Kiafrika walianza kushirikishwa.

Ingawaje lugha za Kiafrika zimekubaliwa kushirikishwa katika tungo za kuwasilishwa katika matamasha haya, mawasilisho mengi huwa katika lugha ya Kiingereza. Aidha, matamasha haya hushirikisha tanzu anuwai kama vile tamthiliya, mashairi kundi, mashairi solo, michezo ya watoto, masimulizi, densi za kitamaduni, densi za kisasa, maigizo-ishara, vichekesho na filamu. Washiriki katika matamasha haya huwa wanafunzi wa taasisi anuwai za Kenya. Matamasha haya mwanzoni yalishirikisha shule za msingi na za upili pekee lakini baadaye vyuo vya mafunzo ya kadri, shule za chekechea na vyuo vikuu vilianza kushirikishwa. Ukaguzi wa mawasilisho katika matamasha haya hufanywa na wataalamu walioteuliwa na kamati ya kitaifa ya matamasha haya. Dhima ya matamasha haya ni kubwa. Dhima hii inaonekana kupitia kwa nafasi inayochukuliwa na Wizara ya Elimu katika kuandaa na kusimamia matamasha haya. Sera za matamasha haya pia huidhinishwa na Wizara ya Elimu nchini Kenya.

Kenya ina lugha 60. Idadi hii inajumuisha lahaja za lugha mbalimbali kama vile lahaja za Kiluhya, Kikalenjin, Kimijikenda, n.k. Kikatiba, kila lugha ina majukumu yake mahususi ya kimawasiliano. Hata hivyo, Kiswahili ndiyo lugha inayotumiwa zaidi kama *lingua franca* (Mukhwana, 2008; 2010). Matumizi ya lugha hii yameshamiri katika maeneo ya miji ilhali lugha za jamii mbalimbali hutumika katika maeneo ya viamboni (Chonhaile, 2012). Hii haimaanishi kwamba Kiswahili hakitumiwi katika maeneo ya viamboni. Kwa hakika, Kiswahili kinatumiwa katika kila eneo la Kenya ikiwamo mashambani. Katika miaka ya hivi karibuni, takwimu zinaonesha kuwa watoto wengi wanaozaliwa katika maeneo ya mashambani huzungumza Kiswahili kama lugha yao ya mawasiliano (tazama Kandagor, 2012; 2013a; 2016).

Kiswahili kama lugha asilia ya Kiafrika ina nafasi muhimu ya kuendeleza vipawa vya vijana kupitia maigizo. Maigizo mengi nchini Kenya huakisi maisha ya Wakenya. Maigizo ya

matamasha ya shule na vyuo na hata yale ya kifilamu yanayowasilishwa kupitia runinga na video, kwa kiwango kikubwa yanaangaza utamaduni wa Wakenya. Kwa mujibu wa Kandagor (2013b), maisha ya Waafrika yanaweza kusawiriwa vizuri zaidi kupitia lugha zao asilia za Waafrika. Utamaduni wa jamii huwasilishwa vizuri zaidi kupitia lugha ya jamii husika.

Yumkini, utamaduni wa Wakenya, kwa hivyo, hauwezi kuwasilishwa kupitia lugha za kigeni kama Kiingereza. Kwa kuwa matamasha ya shule na vyuo nchini Kenya yanaakisi utamaduni wa Wakenya, lugha inayoafiki zaidi uwasilishaji wa utamaduni huu ni Kiswahili na lugha nyingine za asili. Hata hivyo, Kiswahili hakijachukua nafasi ya mbele katika matamasha haya. Tangu kuasisiwa kwake, Kiingereza ndiyo lugha iliyotawala mawasilisho katika matamasha haya. Sababu za hali hii ni anuwai na zinajadiliwa katika sehemu ifuatayo.

### **Nafasi ya Kiswahili katika matamasha ya maigizo nchini Kenya**

Katika sehemu hii tunafafanua nafasi ambayo Kiswahili kinapewa katika matamasha ya maigizo ambayo hushirikisha shule na vyuo nchini Kenya.

### **Mtazamo hasi kuhusu Kiswahili**

Kobia & Ndiga (2013) wanasema kwamba wanafunzi wa shule za upili wana mtazamo hasi kuhusu Kiswahili, mtazamo ambao huathiri matokeo yao ya mitihani. Mukhwana (2014) anasema kwamba mtazamo hasi kuhusu Kiswahili umeshamiri miongoni mwa vijana. Kauli hizi zinadhihirisha tatizo la mtazamo ambalo limesababisha jamii kuichukulia lugha ya Kiswahili kama duni ikilinganishwa na Kiingereza. Mtazamo hasi wa jamii umekipa Kiswahili nafasi ya nyuma katika matamasha haya huku Kiingereza kikiwa lugha ya mbele. Tunalomaanisha hapa ni kwamba watunzi wa maigizo katika matamasha haya huona Kiswahili kama lugha isiyo muhimu sana katika utunzi na uwasilishaji wa maigizo. Hali hii imesababisha kuwapo kwa mawasilisho machache ya Kiswahili katika matamasha haya.

### **Ushindani mkali kutoka kwa Kiingereza**

Tangu kuasisiwa kwa matamasha haya, tungo nyingi zilizowasilishwa katika tanzu mbalimbali zimekuwa katika lugha ya Kiingereza. Kwa kuwa washiriki huamua lugha ya kutungia na kuwasilishia maigizo yao, watunzi wengi huamua kutumia Kiingereza. Mathalani, tamthiliya nyingi kuanzia katika viwango vya mashindano vya kanda mbalimbali hadi kiwango cha kitaifa huwa za Kiingereza. Hali hii imesababisha kamati ya maigizo ya kitaifa kufanya uamuzi wa kuteua tamthiliya moja bora ya Kiswahili kutoka kila kanda ili kushiriki katika tamasha la kitaifa. Tanzu za mashairi solo pia zimetawaliwa na maigizo ya Kiingereza. Ni utanzu wa mashairi-kundi pekee ambao umetawaliwa kwa miaka mingi na maigizo ya Kiswahili. Ni muhimu kutaja kuwa utanzu huu ambao aghalabu huwasilishwa kwa Kiswahili umekuwa ukishinda tuzo za kitaifa takribani kila mwaka.

### **Kubaguliwa kwa Kiswahili**

Hatutakuwa tumekosea tukisema kuwa Kiswahili kimebaguliwa katika matamasha ya maigizo. Sababu ni kwamba japo Kiswahili ni lugha rasmi sambamba na Kiingereza, shughuli nyingi za matamasha haya huendeshwa kwa kutumia Kiingereza. Machapisho yanayotumiwa katika matamasha haya kama vile programu, maagizo ya waamuzi na ripoti ya uendeshwaji wa matamasha ambayo huandaliwa baada ya mashindano kwisha huandikwa kwa kutumia lugha ya Kiingereza. Kadhalika, mijadala ya makongamano andalizi huendeshwa katika Kiingereza ingawaje Kiswahili na Kiingereza ni lugha zilizo katika mizani sawa kimatumizi na kimajukumu nchini Kenya. Kila mwaka, kamati ya kitaifa ya matamasha huandaa makongamano ya watunzi na ya waamuzi. Lugha ya mijadala katika makongamano haya pia huwa Kiingereza. Kuna, pia, kitengo maalumu cha tamasha la Kifaransa ambacho hushirikisha maigizo na filamu zilizotungwa katika Kifaransa. Hata hivyo, hakuna kitengo maalumu cha tungo za Kiswahili. Ni kutokana na hali hizi ndipo tunataja kuwa kwa kiwango kikubwa, Kiswahili kimebaguliwa sana katika shughuli nzima za matamasha ya maigizo.

### **Kutoshiriki kikamilifu kwa walimu wa Kiswahili**

Walimu wengi wanaoshiriki katika matamasha haya ni wale wanaofundisha somo la Kiingereza. Kwa sababu hii, walimu hawa hutunga maigizo wanayowasilisha katika Kiingereza. Kwa hivyo, maigizo katika tanzu nyingi huwa katika Kiingereza. Hali hii imesababisha Kiswahili kutochukua nafasi ya mbele katika matamasha haya. Tunapendekeza kuwa katika siku zijazo, kamati kuu ya tamasha ifikirie kuhusu kuwajumuisha walimu wanaofundisha lugha ya Kiswahili.

### **Sera ya lugha ya kufundishia**

Nchini Kenya, Kiingereza ndiyo lugha ya kufundishia masomo yote isipokuwa somo la Kiswahili. Aidha, Kiingereza pia ndiyo lugha kuu ya mawasiliano katika shule nyingi za Kenya. Hali hii imekipa Kiingereza nafasi ya juu kihadhi kuliko Kiswahili, katika miktadha ya shule. Wanafunzi katika shule hufahamishwa kwamba Kiingereza ndiyo lugha ya kuwafaa katika mitihani yote ila mtihani wa Kiswahili. Kwa sababu hii, juhudi zote hufanywa shuleni kuwasaidia wanafunzi kujifunza na kuzungumza Kiingereza huku Kiswahili kikikabiliwa na vikwazo kutokana na sera za shule. Kutokana na hali hii, maigizo yanayowasilishwa katika matamasha ya shule na vyuo katika shule nyingi hulenga kuwasaidia wanafunzi kupata umilisi wa Kiingereza. Shule zilizo na mitazamo hii huwahimiza walimu kutunga maigizo ya Kiingereza badala ya yale ya Kiswahili.

### **Nafasi ya Kiswahili katika matamasha ya maigizo ya shule na vyuo**

Ingawaje nafasi ya Kiswahili katika matamasha ya shule na vyuo nchini Kenya ni hafifu, lugha hii ina umuhimu mkubwa kwa matamasha haya. Matamasha ya shule na vyuo ni sehemu ya mtaala wa elimu nchini Kenya. Matamasha haya huandaliwa kama mkakati wa kuwajenga wanafunzi wa shule na vyuo na kuwaandalia mustakabali wa ajira. Kwa sababu hii, matamasha haya ni sehemu ya mchakato wa elimu. Katika elimu nchini Kenya, Kiswahili hutekeleza majukumu anuwai:

Kwanza, Kiswahili ni somo katika mitaala ya mafundisho. Kwa sababu hii, Kiswahili hufundishwa katika shule zote za msingi na za upili kama somo la lazima. Pili, Kiswahili ni lugha ya kufundishia. Katika dhima hii, Kiswahili hutumiwa kufundishia somo la Kiswahili katika shule na vyuo. Kadhalika, Kiswahili hutumiwa katika ufundishaji wa masomo mengine katika madarasa ya chini katika shule za msingi. Tatu, Kiswahili ni lugha ya mawasiliano shuleni na vyuoni. Kiswahili hutumiwa na wanafunzi, walimu na wadau wengine kupashana habari. Nne, Kiswahili kama lugha rasmi hutumiwa katika shughuli rasmi. Mikataba ya kutoa huduma pamoja na stakabadhi nyingine muhimu zimetafsiriwa kutoka Kiingereza hadi Kiswahili. Tano, Kiswahili hutumiwa kama lugha ya machapisho. Mathalani, kuna machapisho anuwai ya Kiswahili; lugha pamoja na fasihi ambayo yanatekeleza wajibu muhimu katika elimu.

Kufaulu kwa matamasha ya shule na vyuo nchini Kenya kunatokana na majukumu yanayotekelezwa na lugha za maigizo haya. Matamasha haya hayawezi kuwapo bila ya kuwapo kwa lugha. Hii ina maana kwamba dhima ya matamasha haya inatokana moja kwa moja na nafasi inayotekelezwa na lugha katika maigizo yanayowasilishwa. Katika matamasha haya, Kiswahili hutekeleza majukumu yafuatayo.

### **Kuleta mshikamano wa kitaifa**

Matamasha ya maigizo ya shule na vyuo huwa na maudhui yanayotofautiana kila mwaka. Maudhui yanayozunguka mshikamano wa kitaifa husisitizwa takribani kila mwaka. Lengo la msisitizo huu ni kukuza umoja miongoni mwa Wakenya kupitia kwa maudhui yanayozungumzia umoja wa kitaifa. Kadhalika, tendo la kuwaleta Wakenya pamoja kutoka pembe mbalimbali za nchi kwa juma moja (zima) kama inavyotendeka wakati wa tamasha la kitaifa huwa na dhima muhimu ya kuwadhihirishia wananchi kwamba wao ni watu wanaopaswa kuishi pamoja kwa amani. Maigizo yanayowasilishwa katika matamasha haya pia huoneshwa kwa umma kupitia runinga za Kenya hususani kwenye EDU tv. Kwa siku mbalimbali za mwaka mzima, runinga hii huonesha maigizo yaliyowasilishwa katika kiwango cha kitaifa. Hali hii huwapa Wakenya fursa ya kutazama maigizo yaliyo na maudhui kuhusu mshikamano wa kitaifa. Kushirikishwa kwa

Kiswahili kama lugha ya maigizo ya matamasha haya kunafanya Kiswahili kutekeleza wajibu muhimu kama lugha ya kuleta mshikamano wa kitaifa.

### **Kiswahili kama lugha ya kuinua uchumi wa washiriki**

Matamasha ya maigizo huinua uchumi wa washiriki. Tuzo anuwai hununuliwa na kupokezwa washindi. Hali hii huinua uchumi wa makampuni na wafanyibiashara wanaotengeneza na kuuza tuzo hizi. Wasanii kama wachoraji, washoni, na watengenezaji wa mapambo na ala mbalimbali za maigizo hunufaika wanapouza huduma na bidhaa zao wakati wa matamasha haya. Baadhi ya maigizo kutoka katika matamasha haya yamechapishwa na kuwa vitabu. Kuna vitabu ambavyo vimechapishwa kama tamthiliya ya *Visiki* (Khaemba Ongeti, 1998) na *Kifo Kisimani* (Kithaka wa Mberia, 2001). Machapisho haya yametokeleza wajibu katika kuinua uchumi wa wachapishaji na waandishi. Matamasha ya shule na vyuo hayawezi kuwapo bila ya lugha kama vile Kiswahili, Kiingereza na lugha nyingine za Kiafrika. Hii ina maana kwamba kushiriki kwa Kiswahili kama lugha ya maigizo ya matamasha haya ndiko huwezesha kuwapo kwa matamasha haya. Ufanisi wa matamasha haya, kwa hivyo, hutegemea Kiswahili na lugha nyingine. Kwa hivyo, Kiswahili ni mojawapo wa lugha za kuinulia uchumi wa wafanyibiashara wanaonufaika kutokana na matamasha haya.

### **Kiswahili katika ukuzaji wa vipawa**

Matamasha ya maigizo ya shule na vyuo hushirikisha wanafunzi kama wawaniaji wa tuzo anuwai. Wanafunzi hawa hutoka katika shule za chekechea, shule za msingi, shule za upili, vyuo vya kati pamoja na vyuo vikuu. Kushirikishwa kwa wanafunzi wengi katika matamasha haya huwapa fursa ya kujenga vipawa vyao vya uigizaji, uzungumzaji, uimbaji, utunzi, ukariri wa mashairi na uchoraji. Wengi wa wanafunzi hawa hupata fursa ya kutumia vipawa vyao baada ya kukamilisha masomo yao. Baadhi ya waandishi nchini Kenya walikuwa waigizaji katika matamasha haya walipokuwa wanafunzi. Mwigizaji Walter Mong'are (Nyambane) na seneta wa Kaunti ya Kakamega, Mheshimiwa Cleophas Malala ni miongoni mwa viongozi ambao wamenufaika na matamasha haya kama waigizaji na pia kama wafundishaji wa waigizaji. Baadhi

ya wanafunzi wamekuza vipawa vyao katika filamu na baadaye kuingia katika sekta ya filamu. Kunufaika kwa wanafunzi kupitia kwa ujenzi wa vipawa vyao kunatokana na mchango wa lugha katika uwasilishaji wa maigizo katika matamasha haya.

### **Kudhihirisha dhima ya Kiswahili**

Matumizi ya Kiswahili kama lugha ya kutungia na kuigizia bunilizi za kitamthiliya katika matamasha ya shule na vyuo nchini Kenya yanaonesha nafasi ya Kiswahili kama lugha ya taifa na lugha rasmi. Kama lugha ya taifa, Kiswahili kinatumiwa na shule zote kutungia na kuwasilisha bunilizi katika matamasha ya maigizo. Ni muhali kutaja kuwa shule zote zina nafasi sawa ya kuwasilisha bunilizi katika utanzu wowote kwa kutumia Kiswahili. Kadhalika, wadau katika matamasha haya kama vile wanafunzi, walimu na umma unaotazama matamasha haya hutumia Kiswahili kama mojawapo ya lugha za mawasiliano yao. Kama lugha rasmi, Kiswahili hutumiwa kuhutubu wakati wa matamasha haya. Kiswahili pia hutumiwa kama lugha ya kutathmini maigizo na matokeo ya baadhi ya tanzu kama vile ushairi hutolewa katika Kiswahili. Matumizi haya ya Kiswahili yanasaidia kuondoa dhana kwamba Kiingereza ni lugha muhimu na yenye nafasi muhimu ikilinganishwa na Kiswahili.

### **Kiswahili kama lugha ya ajira**

Elimu hulenga kuwapa wanafunzi maarifa ya kutumia siku za usoni katika kupata ajira. Maarifa haya hayapatikani tu kupitia kwa mafundisho ya darasani, bali pia kupitia kwa shughuli za elimu nje ya darasa. Mojawapo wa shughuli hizi zinazotambuliwa na Wizara ya Elimu Kenya ni matamasha ya shule na vyuo. Baadhi ya shule kote nchini zimeajiri walimu maalumu ambao majukumu yao ni kutoa mafundisho ya uigizaji kwa wanafunzi. Kwa hivyo, walimu hawa hutegemea nafasi yao katika maigizo ili kujikimu kimaisha. Kwamba, nafasi hiyo ya ajira ni muhimu sana katika kuwawezesha kujiendeleza kimaisha, kwanza kama njia ya kuimarisha vipawa vyao na pili kama njia ya kupata mapato. Kwa upande mwingine, baadhi ya wasanii kama vile wachoraji hutegemea matamasha haya kama chanzo cha pato lao. Hii ina maana kwamba kushiriki kwa Kiswahili katika matamasha haya kunakitokeza kama chanzo cha ajira.



### **Kiswahili kama lugha ya mawasiliano**

Kwa mujibu wa Kandagor (2020), mawasiliano ya wanadamu hutimia kupitia kwa lugha. Matamasha ya maigizo za shule na vyuo huwa na mawasiliano mengi. Mawasiliano haya huhusisha wanafunzi, wakaguzi, wazazi, n.k. Mawasiliano mengi katika matamasha haya huhusisha Kiswahili. Mathalani, wanafunzi wanaoshiriki katika matamasha haya hutumia zaidi Kiswahili wanapowasiliana wao kwa wao. Kiswahili pia hutumiwa na walimu katika mawasiliano yao. Hali hii inakifanya Kiswahili kama lugha ya kufanikisha mawasiliano katika matamasha haya.

### **Kiswahili kama lugha ya maamuzi**

Maamuzi huwa tathmini ya mashindano kati ya shule na vyuo katika kategoria mbalimbali za maigizo. Wakaguzi katika kila kategoria hutangaza washindi ambao hutunzwa. Maamuzi yanayohusiana na maigizo yaliyo katika Kiswahili hutolewa katika Kiswahili. Mfano mzuri ni mashairi na michezo ya kuigiza ya Kiswahili. Hali hii inakipa Kiswahili nafasi muhimu kama lugha ya kufanyia tathmini ya maigizo katika matamasha ya shule na vyuo.

### **Kiswahili kama lugha ya tumbuizo**

Matamasha ya maigizo ya shule na vyuo nchini Kenya ni tafrija zinazowavutia watu wengi. Washiriki katika matamasha haya huwa wanafunzi ambao hupishana na kuwania tunzo za aina aina. Kutokana na umaarufu wa matamasha haya, hadhira katika matamasha haya hujumuisha wanafunzi, walimu, maafisa wa Wizara ya Elimu na umma kwa ujumla. Umaarufu wa matamasha haya hutokana na tumbuizo lake. Michezo ya kuigiza, mashairi, masimulizi, michezo ya watoto, densi za kitamaduni na za kisasa, maigizo-ishara, huwa yenye mvuto na halaiki ya watu huhudhuria kutumbuizwa. Matamasha haya huandaliwa katika viwango vya kanda, kaunti na kiwango cha kitaifa. Kila kiwango huvutia hadhira kubwa ambayo nia yake huwa ni kutoa burudani.

### **Kiswahili kama lugha ya thieta**

Matumizi ya Kiswahili kama lugha ya kutungia na kuwasilishia maigizo katika matamasha ya shule na vyuo nchini Kenya yana nafasi kubwa katika ukuaji wa sanaa ya maigizo nchini. Sekta ya sanaa ya maigizo imekuwa ikipanuka haraka nchini Kenya. Hali hii inaweza kudhihirika kupitia maigizo ya Kenya ambayo yanawasilishwa katika runinga za Kenya. Kwa sasa, kuna maigizo (tamthiliya) mengi ambayo yanaendeshwa kwa Kiswahili katika runinga za Kenya. Baadhi ya maigizo hayo ni kama vile *Aziza*, *Papa shirandula*, *Inspekta Mwala*, *Zora* na *Machachari*. Ufanisi wa Kiswahili kama lugha ya matamasha ya maigizo ya shule na vyuo nchini Kenya ndiyo uliotoa msukumo kwa matumizi ya Kiswahili kama lugha ya thieta ya runinga nchini. Baadhi ya waandishi na waigizaji katika tamthiliya za runinga ni zao la matamasha ya maigizo ya shule na vyuo nchini Kenya.

### **Kiswahili kama lugha ya bunilizi**

Matumizi ya Kiswahili kama lugha ya kutungia tanzu mbalimbali zinazowasilishwa katika matamasha haya yanaimulika kama lugha bunifu yenye manufaa si ya kubuni pekee, bali pia ya machapisho. Hali kwamba baadhi ya michezo iliyowasilishwa katika matamasha haya kama vile tamthiliya ya *Visiki* imechapishwa katika Kiswahili inaonesha kuwa Kiswahili ni lugha muhimu ya uchapishaji. Pia, ni jambo la kutajwa kuwa baadhi ya michezo ya kuigiza iliyoandikwa katika Kiswahili imeshinda tunzo za kitaifa katika matamasha haya, baada ya kupiku michezo iliyoandikwa katika Kiingereza, inaonesha kwamba Kiswahili ni lugha yenye dhima sawa na lugha nyingine zinazochukuliwa kuwa na hadhi ya kimataifa kama vile Kiingereza na Kifaransa.

### **Kiswahili kama lugha ya mafundisho**

Maigizo ambayo hutungwa na kuwasilishwa katika Kiswahili hubeba maudhui yaliyolenga kufundisha hadhira na jamii kwa ujumla. Baadhi ya malengo katika matamasha ya maigizo husika ni kuonya, kurekebisha na kuhimiza jamii. Hii ndiyo sababu bunilizi zinazowasilishwa katika Kiswahili na lugha nyingine hubeba maudhui yanayohusu masuala ibuka na yale nyeti kama ugaidi, ufasidi, chuki, tohara ya wasichana, n.k. Uwasilishaji wa tungo zenye maudhui

haya hunufaisha malengo ya matamasha haya ya kuirekebisha jamii. Kwa kuwa baadhi ya tungo huwa katika Kiswahili, lugha hii imeibuka kama lugha muhimu ya matamasha haya ya kuwasilisha maudhui kwa hadhira na jamii kwa ujumla.

### **Hitimisho**

Katika makala, imebainika wazi kuwa matamasha ya shule na vyuo nchini Kenya yamechukua nafasi muhimu katika ukuaji wa lugha ya Kiswahili. Matamasha haya yamekuwapo tangu miaka ya hamsini na zimetoa fursa muhimu kwa ukuaji wa Kiswahili nchini Kenya. Ingawa hivyo, Kiswahili hakijapewa kipaumbele katika matamasha haya. Nafasi hiyo ya mbele imechukuliwa na lugha ya Kiingereza. Hata hivyo, kuna majukumu mengi yanayotekelezwa na Kiswahili katika matamasha haya. Kupitia kwa matamasha haya, Kiswahili kimeteteleza majukumu muhimu kitaifa. Kiswahili kimejitokeza kama lugha ya ukuzaji vipawa, maadili, kutoa ajira, kukuza uchumi miongoni mwa wahusika na kutoa mafundisho maalumu katika jamii. Kiswahili pia kimeibuka kama lugha ya ubunifu, thieta, tumbuizo, mawasiliano na maamuzi. Kijumla, ingawa Kiswahili kimetengwa katika matamasha ya muziki ambayo hufanyika kila mwaka nchini Kenya, nafasi yake muhimu katika matamasha hayo haiwezi kupuuzwa. Ni matumaini yetu kuwa katika siku za usoni, wahusika katika matamasha ya maigizo watafikiria sana kuhusisha Kiswahili kama lugha kuu ya mawasilisho. Katika kufanya hivyo, Kiswahili kitapa nafasi yake kama lugha rasmi na ya kitaifa vilevile.

## Marejeleo

- Chonghaile, C. (2012). *Kenya plays with language gaps*. The guardian. [www.theguardian.com](http://www.theguardian.com)
- Kobia, J. & Ndiga, T. (2013). The influence of secondary school students' attitudes towards the implementation of Kiswahili curriculum in Igembe South District, Meru County, Kenya. *International journal of education and research*. Vol. 1 (12). Pg. 1-12.
- Kandagor, M. (2012). Juhudi za vyombo vya habari katika kukuza na kueneza Kiswahili nchini Kenya. *Jarida la kioo cha lugha*. Juz. 10. uk. 32-47. ISSN: 2141-6222.
- Kandagor, M. (2013a). Nafasi ya lugha na vyombo vingine vya mawasiliano katika vita dhidi ya UKIMWI. *Jarida la kioo*. Juzuu 11. uk. 90-104. TATAKI. ISSN: 0856-552X
- Kandagor, M. M. (2013b). A philosophical analysis of the power of language and its role in national cohesion: Stereotype of Bunyon among the Kalenjins. *International journal of arts, culture and sustainable development*. vol. 3 (1) 1, pg. 43-49. ISSN: 2276-8130
- Kandagor, M. (2016). Role of early christian missionaries in the growth and development of Kiswahili in Kenya. *REYONO journal of interdisciplinary studies*. vol. 5 (1). pg. 1-9. ISSN: 2277-7652
- KIE (2006). *Secondary teachers handbook*. KIE.
- KNDF (2009). *Revised rules and regulations*. KNDF
- Mukhwana, A. (2014). Attitude towards Kiswahili in urban Kenya. *International journal of scientific research and innovative technology*. vol. 1 (3) pg. 11-20
- Mukhwana, A. (2008). *Language attitudes in urban Kenya: A case study of Nairobi, Kisumu and Mombasa*. Tasnifu ya uzamifu. Chuo Kikuu cha Nairobi (haijachapishwa).
- Mukhwana, A. (2010). *Language planning and policy in Kenya: A case study of Kenyan cities*. VDM Verlag.
- UNESCO (2015). *Kenya school music and drama festivals*. <https://en.unesco.org>